

Foto: Ljubo Vukelič

Portret tedna

Lado Ambrožič-Novljan

Boris Šuligoj

Tretji general slovenske partizanske vojske, prvi komandant Devetega korpusa, ki je osvobodil Primorsko s Trstom in s tem odločilno vplival na njeno priključitev Sloveniji, tisti, ki je organiziral prvo močno vojaško enoto primorskega ljudstva, eno najboljših, če ne najboljšo enoto jugoslovanskih partizanov, mož, ki je bil praktično vse, kar se da biti, ki se je pri 86 letih lotil računalniškega opismenjevanja, ki se je pri svoji hiši na Kureščku nad Igom, že 42-krat srečal z medvedom (medved je zmeraj zbežal), ki pravi, da v Sloveniji vlada enoumje, ki bo desetega marca prihodnje leto praznoval devetdeseti rojstni dan in bi si marsikdo od nas lahko samo želel njegove čilosti in bistrosti, (tudi zdaj piše novo knjigo)... S tremi besedami: Lado Ambrožič-Novljan.

Težko je delati portret tako velikega človeka. Še zlasti če pravi, da je imel že veliko intervjujev, da so časopisi že preveč pisali o njegovem življenju in da ga zato mediji ne zanimajo najbolj. »Bolj zanimivo bi bilo, če bi v časopisu povedali, kaj se dogaja okrog te glave,« in pokaže na svojo glavo, misli pa predvsem na svojo zdajšnjo funkcijo predsednika gibanja Slovenska pot. »Zavzemamo se za normalno pot razvoja slovenskega naroda. Radi bi odgovorili na vprašanja, zakaj

v Evropo. Smo ad hoc zbrana skupina zaskrbljenih Slovencev, o katerih drugi zaradi enoumija nočejo veliko slišati...«

Rodil se je na Čatežu ob Savi, od 1912. živel v Ljubljani, kjer je obiskoval učiteljske, postal »ljudskošolski« učitelj. Bil aktiven v Sokolu. Rad je kolesaril in s prijateljem leta 1932 prekolesaril pol Evrope. Tedaj si je od blizu ogledal Hitlerjev shod v Hannoveru in prvič od blizu zasluhl hladen piš, ki je že vel iz nacistične Nemčije po Evropi. Vojaško oficirsko šolo je obiskoval v stari Jugoslaviji v Sarajevu in postal poročnik, zato so ga ob začetku vojne mobilizirali v staro vojsko, takoj po njenem razpadu se je povezal z Osvobodilno fronto. Decembra 1941 so ga sprejeli v Komunistično partijo Jugoslavije (»nisem se »štulil«), na predlog Borisa Kidriča je šel v partizane julija 1942. Le dva tedna po kapitulaciji Italije je prišel v tedaj že osvobojeno Primorsko.

»Orožja je bilo na pretek, tudi partizanskih vojakov je bilo veliko, le poveljnikov malo. Zato smo dobili nalogo organizirati osvobodilno armado Slovenije na Primorskem in jo popeljati v boj. Na Primorskem je bilo vse v zastavah, vladalo je vsesplošno navdušenje, zborovanja... Le tri dni po našem prihodu se je 25. septembra začela velika nemška ofenziva. Okoli 50 tisoč Nemcev je šlo nad nas, trajala pa je do 11. novembra. Imeli smo srečo, da nemški vojaki sprva niso bili pripravljeni

na boj v naših gozdovih,« pripoveduje veliki slovenski vojskovodja. Decembra 1943 je nastal Deveti korpus s tremi divizijami (30., 31. in Tržaško), v njem pa od osem do 13 tisoč partizanov. Vse sile so posvetili Primorskemu, ker so že 1943. vedeli, da jo bodo težko osvobodili. »S Primorsko so hoteli nekateri (že drugi!) poplačati uslugo Italijanom za prestop v zavezniški tabor. In tako je nastal največji problem Evrope (vprašanje meje), saj so celo naši zavezniki barantali s slovenskim ozemljem. Združitev Slovencev je bil naš stoletni sen. Zato je bila aktivnost na Primorskem sijajna. Ob invaziji na Normandijo smo v Sloveniji izvedli izredno dobro pripravljene operacije v korist interesov zavezniške armade pri izkrcanju. Rušili smo komunikacije, da Nemci ne bi mogli hitro na pomoč, in privezali sovražne čete. Zaveznikom lahko vedno vržemo v brk, kaj smo napravili v njihovo korist.«

Že leta 1943 so začeli s pripravami na osvoboditev Trsta. Če bi Trst ali Ljubljano zasedle angleške enote, bi bilo to pogajalsko slabše. Pritisk na ta ozemlja je bil velik, se spominja general, saj se je še posebej ob koncu vojne vse umikalo z Balkana in Apeninskega polotoka in se zožilo med Jadranskim morjem ter Alpami. »V tej »gošči« smo se znašli mi. Pritiskala je kolaboracija, ki je tedaj razmišljala: Kar jih bomo zdaj, jih ne bo treba čez deset, 20 let, ali pa leta 1997...« se pošali Novljan. Kljub številnim žrtvam so zavezniki oklevali pri določanju meje dve leti. »Tu je tista kljukica, ki bi morala osamosvojenim Slovincem dati misliti, kaj se je dogajalo in kaj je na tem Zahodu v glavah odločujočih.«

»Kadar je vojna, se vsakomur godi krivica. Ni je vojske, ki bi mogla v vojnih razmerah vpeljati pravičnost. Kakšna pravičnost pa je pri ubijanju?! Tu ni pravičnosti! To je boj na življenje in smrt. Kako lahko med vojno upoštevaš zakone, kot danes mislijo ljudje, ki sedijo po kavarnah in od daleč gledajo na vojno?!« razmišlja zrel, izobražen in izredno pri-

jazen mož, zgodovinar, vojak, sam udeležen v spopadih, ... Novembra 1944 je prišlo do nesreče pri preizkušanju angleškega minometa. Tedaj je bil smrtno ranjen komandant slovenske vojske Franc Rozman Stane, Novljan pa se je moral težko ranjen zdraviti vse do konca vojnih dni. Šlo je za konstrukcijsko napako in ne za obračun z vrhom slovenske vojske, kot so poskušali razlagati nekateri, zatrjuje partizanski general.

»To o načrtih naše vojske, da bi prišli do Tilmonta, ni nič res. Mi bi bili zadovoljni, če bi bili dobili tiste predele Primorske, kjer živijo Slovenci. Italijani pa so se z našim bojem zelo, zelo okoristili. Mi smo namreč spodbujali severne pokrajine Furlanije v protifašističnem boju. Bili smo v vsakem pogledu močnejši od italijanskih partizanskih enot. Italijanska korist je bila v tem, ker so kasneje lahko govorili Angležem, kako junaško so se borili proti fašizmu. Osebo sem se po kapitulaciji Italije peljal mimo 97. fašistične legije, ki je imela sedež v Trebnjem in je pripadala diviziji Isonzo. Štiri tisoč mož, v štirih stopih so razoroženi marširali proti Reki, peljal sem se mimo njih. Samota, ena četa partizanov bi jih vse pobila, ne da bi se za to zvedelo. Niti enemu vojaku ob kapitulaciji ni padel z glave en sam las. A ta vojska je pobila toliko ljudi na Slovenskem! Vsaka vas ima spomenik! To naj odgovorijo! Kakšne fojbe! Fojbe so sami ustvarili. Po toliko letih zatiranja je kje tudi prekipevalo in so pometali nekaj teh lumpov v jame. Je bil kje na svetu tako nesramen narod, da so Ljubljano obdali z žico in so naredili koncentracijsko taborišče iz glavnega mesta civilizirane države? Tiho naj bodo, Italijani! Naj ne zganjajo starih političnih vragolij!«

Danes gre še zmeraj za politično trgovino. Takšen je zahodni svet. Angleži, Francozi, ... so Italijane plačevali z našim ozemljem, z našo krvjo. Kdo je koga okupiral? Smo mi šli v Rim ali so oni zasedli Ljubljano? In tega se naši ne upajo onim povedati v obraz. Ne, spet so potegnili

na italijansko stran, spet stara pesem. Napravil bi svetovno kampanjo in povedal, kaj so počenjali s slovenskim narodom. Naučiti se moramo, da nam nihče ne bo nič pomagal, da je svet grabežljiv.

Če hoče Evropa in z njo Italijani res kaj s to EU, bodo morali strašansko spremeniti svojo politiko. Ezulov nismo mi pognali. To je bila politika »ven iz komunističnega sveta«, da bi Italija lahko prikazala zahodnemu svetu, kako težko je bivati v prekleti sosesčini s komunističnimi državami. Evropa izkorišča našo notranje situacijo. Tu smo najbolj krhki. Prave politične opozicije pri nas ni. Vse politične stranke so za denacionalizacijo, naše gibanje pa ne. Nihče ni dal glasu, da lahko gremo pod italijansko kuratelo. Vse stranke so verificirale španski kompromisni predlog v našo škodo... Mi bi bili za referendum.

Lado Ambrožič-Novljan je po vojni ustanovil letalsko zvezo Jugoslavije, bil je prvi predsednik Ljudske tehnike Jugoslavije, pomočnik ministra za promet, zvezni poslanec, leta 1953 so ga demobilizirali, izključili iz partije, mu namenili 20 let zapora, ga policijsko nadzorovali, ... samo zato, ker je mislil s svojo glavo in se je upiral razorožitvi slovenske vojske. Ker je mislil, da bi bilo bolje, če bi oblast tudi po vojni prevzela Osvobodilna fronta – čudovita iznajdba za poenotenje teženj slovenskega naroda, kot pravi. (S Titom sem se pogovarjal vsaj pedesetkrat, a ga nisem nikoli nič prosil zase.) Leta 1959 so ga, v najboljših letih, upokojili. Zdaj bi ustanovil novo OF, a ga ovirajo. Prav rad bi imel javno polemiko, da bi videl, kdo mu lahko dokaže, če, v čem nima prav. Bodo imeli znanamci kaj morale? Bodo dovolj možakarji? se sprašuje. Moti ga vabilo za nedeljsko proslavo, na katerem piše samo del parole: Na svoji zemlji. Včasih so rekli: Na svoji zemlji smo mi gospodar. Zdaj bi lahko delno parolo razumeli tudi tako, da smo na svoji zemlji, a kdo je njen gospodar? Smo res hlapci na svoji zemlji? ■